

Ῥοψεις συνοδικότῃτας κατὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Μοναχισμοῦ (4ος αἰώνας)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ

Ἡ μακρὰ ἐνασχόληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν μὲ τὸν συνοδικὸ θεσμὸ στὴ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἔχει φωτίσει πολλές πλευρὲς ὄχι μόνο αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ θεσμοῦ ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς πορείας ποὺ διήνυσε ἡ Ἐκκλησία πρὸς ἓνα μόνιμο καὶ λειτουργικὸ θεσμικὸ μηχανισμό, ποὺ ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐπέτρεπε τὴν ὁμαλὴ διοίκηση καὶ τὴν ἀντιμετώπιση ποικίλων ποιμαντικῶν προβλημάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ διασφάλιζε τὴν ἐνότητα καὶ τελικὰ δι' αὐτῆς καὶ τὸ ἀγιαστικὸ τῆς ἔργο.

Αὐτὴ ἡ τόσο λογικὴ καὶ λειτουργιστικὴ προσέγγιση, ποὺ θὰ συνέδεε εὐκόλα τὸ συνοδικὸ θεσμὸ μὲ τοὺς ἀντίστοιχους θεσμοὺς τῆς δημοκρατικῆς περιοδου τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τὸν μετασχηματισμὸ τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν, τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ σὲ ἓνα ὀργανωμένο σύνολο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγεται σειρὰ ὅλη κανόνων δικαίου ποὺ ἐξηγοῦν μὲ τὸν ἐπαγωγικὸ τρόπο τῆς νομικῆς ἐπιστήμης τὴ διαδικασία μορφοποίησης τοῦ ὅλου βίου τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, ἓνα τέτοιο πλαίσιο, ὅπου μιὰ διάκριση ὅπως τοῦ Max Weber σὲ «χάρισμα» καὶ «θεσμὸ» θὰ ἐξηγοῦσε τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ πρῶτο στὸ δεύτερο, ἀφήνει στὸ σκοτάδι τὸ πραγματικὰ διακυβευόμενο νόημα αὐτῆς τῆς λειτουργίας ποὺ δίνεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς μετέχοντες σ' αὐτή, δηλαδὴ τὸν ἀγιασμὸ ὡς κοινωνία ἁγίων καὶ ὡς μετοχὴ στὴν διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἀγγελλόμενη καὶ ὑποφώσκουσα Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι τὸ κεντρικὸ νεῦρο ποὺ συνέχει τὴ ζωὴ καὶ τὴ θεολογία τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

Μιὰ παράλληλη ἀνάγνωση ἀνάμεσα στὸ θεσμὸ τῶν συνόδων καὶ τῶν σχετικῶν διαδικασιῶν τους καὶ στὶς λειτουργίες ποὺ ἀναπτύσσονται σ' ἓνα γενικὰ θεωρούμενο χαρισματικὸ φαινόμενο, ὅπως εἶναι τὸ μοναστικὸ κίνημα, μποροῦν ν' ἀναδείξουν ἀκριβῶς τὸ διακύβευμα αὐτό, ποὺ μπορεῖ νὰ φωτίσει καὶ νὰ δρομολογήσει σχετικὲς τομὲς καὶ παρεμβάσεις στὴ συνοδικὴ λειτουργία καὶ σήμερα.

1. Ὅψεις συνοδικότητας στήν ἀρχαία Ἐκκλησία μέχρι τόν 4ο αἰώνα.

Τò ιστορικό ὕλικό πού σχετίζεται μέ τή συνοδικότητα στήν ἀρχέγονη Ἐκκλησία ὅπως ἔχει γενικά διερευνηθεῖ σέ σχετικές σημαντικές ἐργασίες¹ φαίνεται νά μᾶς ὀδηγεῖ σέ μία σειρὰ ἀπό γεγονότα πού ἀποτελοῦν πρόδρομο ἀλλά καί ὑπόβαθρο τῆς κατοπινῆς συνόδου. Ἡ πιό κλασική τέτοια περίπτωση πού ἀποτελεῖ καί τὸ ἀρχέτυπο γιά ὅλο τὸ συνοδικό σύστημα εἶναι φυσικά ἡ Ἀποστολική Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 48 (ἢ 49) γιά τὸ ζήτημα τῆς τήρησης τοῦ Νόμου γιά τοὺς ἐξ ἐθνῶν Χριστιανούς, πού περιγράφεται στίς Πράξεις Ἀποστόλων (15, 6-29). Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα², ἐνῶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ὑποδέχεται τὸν Παῦλο καί τὸν Βαρνάβα, στήν ἴδια τῇ σύνοδο ἡ συμμετοχή περιορίζεται μᾶλλον στοὺς Ἀποστόλους καί τοὺς πρεσβύτερους («Συνήχθησάν τε οἱ ἀπόστολοι καί οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου» 15, 6) στοὺς ὁποίους περιλαμβάνεται καί ὁ Ἰάκωβος (15, 13). Στῆ συνέχεια, ἐνῶ μαζί μ' ἐκείνους συμμετέχει καί τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν στήν ἐκλογή ἀπεσταλμένων γιά τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας πού θὰ μετέφεραν τίς ἀποφάσεις τῆς συνόδου («τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καί τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν» 16, 22), τὸ γράμμα πού συντάσσεται ἐξαπολύεται μόνον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καί πρεσβύτερους («οἱ ἀπόστολοι καί οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοί» 15, 23). Μολονότι φαίνεται νά ὑπάρχει καί μία ἐναλλακτικὴ χειρόγραφη παράδοση πού θέλει καί τὸ πλῆθος νά συμμετέχει σέ ὅλα τὰ στάδια καί στῆ συζήτηση γίνεται λόγος γιά «πλήθος», πρέπει γενικά νά συμφωνήσουμε ὅτι οἱ ἀπόστολοι καί οἱ πρεσβύτεροι ἔχουν τὸν κύριο ρόλο³. Ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας θεωρεῖ

1. Οἱ σημαντικότερες πού συμπεκνώνουν τὴν ὑπάρχουσα προβληματικὴ καί θὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀδηγὸς στὸ θέμα μας εἶναι KRETSCHMAR G., «Die Konzile der Alten Kirche», στὸ H. J. MARGULL (ἐπιμ.), *Die ökumenischen Konzile der Christenheit*, Stuttgart 1961, σ. 13-74, καί ZIZIOULAS J.D., «The Development of Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Council», στὸ John Anastasiou κ.ἄ. /report of a study group and contributions (ἐπιμ.), *Councils and the Ecumenical Movement* (Geneva: World Council of Churches 1968), σ. 34- 51.

2. ZIZIOULAS J.D., *Conciliar Structures*, σ. 36-37.

3. Στὸ 15, 6 ἡ συριακὴ ἐκδοχὴ ἔχει «οἱ ἀπόστολοι καί οἱ πρεσβύτεροι σὺν τῷ πλήθει» καί στὸ 15, 23 τὸ κοινὸ βυζαντινὸ κείμενο (Mehrheitstext), καί ὀρισμένοι ἄλλοι κώδικες ἔχουν «οἱ ἀπόστολοι καί οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ ἀδελφοί». Εἶναι προφανές, ὅμως, ὅτι πρόκειται γιά ἐπεμβάσεις: στῆ μὲν πρώτη περίπτωσι ἔχουμε εἰσαγωγή «γλώσσας» γιά νά ἐξομαλυνθεῖ λογικά ἡ παρουσία τοῦ «πλήθους», πού μνημονεύεται παρακάτω, ἐνῶ ἡ προσθήκη στὸ 15, 23 ἔγινε γιά

ὅτι ὁ τύπος «ἀπόστολοι καὶ πρεσβύτεροι» εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐξελίσσεται σὲ Ἰάκωβος καὶ πρεσβύτεροι (21, 18) γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στό «Ἰγνάτιος καὶ πρεσβύτεροι (καὶ διάκονοι)» καὶ τελικὰ στό «ἐπίσκοπος καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι»⁴. Ἄν ἡ ὑπόθεση αὐτὴ εἶναι σωστὴ, τότε ἔχουμε μίαν πρόδρομη μορφή τοῦ «συνεδρίου τοῦ ἐπισκόπου», ποὺ ἐπέλυε πνευματικὰ ζητήματα καὶ ἔκρινε τὴ συμπερίληψη στὴ λειτουργικὴ κοινότητα ἢ τὸν ἀποκλεισμό ἀπ' αὐτὴν. Τέτοια «δικαστήρια» φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν ἤδη στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἶναι ἡ σύναξις στὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος καλεῖ τοὺς Κορινθίους νὰ καταδικάσουν τὸν αἰμομίκτη (Α΄ Κορ. 5, 1-8). Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ, ἡ ὅλη πασχάλεια φρασεολογία («ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην... καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός...») καὶ ἡ χρῆσις τοῦ τεχνικοῦ ὄρου «συναχθέντων ὑμῶν» ὑποδεικνύει ὅτι ἡ δικαστικὴ αὐτὴ σύναξις θὰ ἐλάμβανε χώρα μέσα στὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας. Παρόμοιος θεσμὸς περιγράφεται ἀναλυτικότερα στὴ συριακὴ *Didascalia Apostolorum* (μέσα 3ου αἰ.), ὅπου βλέπουμε τὴν προτροπὴ νὰ συγκαλεῖται ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπο τὴ δευτέρη μέρα τῆς ἐβδομάδος γιὰ νὰ κρίνει διαφορὰς μεταξὺ Χριστιανῶν, ὥστε νὰ ἔχει καιρὸ νὰ τοὺς συμφιλιώσῃ τὴν Κυριακὴ (στὴν ὥρα τῆς Θείας Εὐχαριστίας). Ἐπανερχόμενοι στὶς Ἰγνατιανὲς ἐπιστολὰς βλέπουμε τὴ σύγκλησις συμβουλίου καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς χειροτονίας: «Πρέπει, Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον καὶ χειροτονῆσαι τινα...»⁵.

Περνώντας στό β' μισό τοῦ 2ου αἰῶνα βρίσκουμε ἀσαφεῖς πληροφορίες γιὰ συναθροίσεις ποὺ καταδικάζουν τὸν Μοντανισμό ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο: «τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὴ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεώσθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἴρθησαν»⁶. Τυπικὰ ἐπισκοπικὲς σύνοδοι ἐμφανίζονται λίγο ἀργότερα στὴν περὶ τοῦ πάσχα ἔριδα, ὅπως δείχνει ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσε-

γλωσσικούς κυρίως λόγους. Βλ. METZGER B.M., *A textual commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart 1994², σ. 378 καὶ σ. 384. Εὐχαριστῶ τὸν συνάδελφο Λέκτορα κ. Σταμ. Χατζησταματίου, ποὺ μὲ εἰσήγαγε στὰ ζητήματα αὐτά, ποὺ ἀφοροῦν τὴν κριτικὴν κειμένου.

4. ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J.D., *Conciliar Structures*, σ. 38.

5. ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Πολύκαρπον* 7, 2: ΒΕΠΕΣ [κείμενο Gebhardt-Harnack-Zahn], τ. 2, Ἀθήναι 1955, σ. 284, 17-18. Πρβλ. καὶ ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J.D., *Conciliar Structures*, σ. 38.

6. ΕΥΣΕΒΙΟΥ, *Ἐκκλ. Ἱστ.* Ε' 16, 10, 1-6: ΒΕΠΕΣ (κείμενο, E. Schwartz), τ. 19, Ἀθήναι 1959, σ. 333, 26-27.

βίου⁷. Κατόπιν στις επισκοπικές συνόδους της Καρχηδόνας περί τὸ 256 ἔχουμε μία ἀποκρουσάλλωση τοῦ κεντρικοῦ ρόλου τῶν ἐπισκόπων, ἀφοῦ μόνο αὐτῶν οἱ κρίσεις τοποθετοῦνται σὰ πρακτικὰ καὶ δίνεται καὶ μεγάλη ἔμφαση στὸν ἀριθμὸ τῶν συμμετοχῶν. Ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας θεωρεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη συνδέεται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς θεολογίας περὶ ἐπισκόπου πὸν βρίσκουμε σὰ ἔργα τοῦ Κυπριανοῦ Καρθαγένης καὶ παρουσιάζει τοὺς ἐπισκόπους ὡς κατόχους τοῦ χαρίσματος τῆς ἀληθείας κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰδικὰ τοῦ Πέτρου, ἐνῶ στὴ χωροθεσία τῶν ἐργασιῶν καὶ τὶς συζητήσεις γίνεται μία προσπάθεια μίμησης τῶν ρωμαϊκῶν πολιτειακῶν ὀργάνων καὶ εἰδικὰ τῆς Συγκλήτου⁸. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ Σύνοδο ἐντὸς τῆς ἐπισκοπῆς («ἐπισκοπικοῦ συνεδρίου» μὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ἴσως τὸ λαό) περνᾶμε ὀριστικὰ σὲ μιά διεπισκοπικὴ σύνοδο, πὸν ἔχει καὶ κριτήρια ποσοτικότητας μὲ μιά «ὀνὶβεραλιστική» θεολογία (πληρότητα τῆς Ἐκκλησίας, πληρότητα ἀριθμοῦ ἐπισκόπων) πὸν λίγα χρόνια ἀργότερα κατὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο θὰ μορφοποιηθεῖ στὴ μόνιμη δομὴ τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου καὶ τὸ γνωστὸ μας μητροπολιτικὸ σύστημα.

Στὴν παροῦσα πραγμάτευση κρίνοντας αὐτὴ τὴ γενικὴ διαδρομὴ, θεωροῦμε ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ ὀπτικὸ μας πεδίο ἡ συνοδικὴ διαδικασίᾳ πὸν ἐμπεριέχει πρεσβυτέρους, διακόνους ἢ καὶ ἀπλοὺς πιστοὺς διότι ἐξακολουθεῖ νὰ διαδραματίζει ἕναν ὄρατὸ ρόλο. Στὶς παραπάνω πληροφορίες γιὰ τοὺς Μοντανιστὲς πρέπει νὰ προσέξουμε τὸ παραπεμπόμενον ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο ἔργο τοῦ ἀνώνυμου ἀντιμοντανιστῆ συγγραφέα, πὸν πρέπει νὰ συντάχθηκε περὶ τὸ 193 ἀπὸ πρεσβύτερο⁹. Ὁ συγγραφέας ἀναφέρει ὅτι δίσταζε προηγουμένως νὰ γράψει, ἀλλὰ ὅταν πῆγε στὴν Ἄγκυρα καὶ διαπίστωσε τὸ θόρυβο πὸν προκαλοῦσε ἡ λεγόμενη «Νέα Προφητεία» τοὺς ἀντέκρουσε δημοσίως στηρί-

7. «σύνοδοι δὴ καὶ συγκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτὸν ἐγίνοντο, πάντες τε μὲν γνώμη δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταχόσε διευτυποῦντο», ΕΥΣΕΒΙΟΥ, *Ἐκκλ. Ἰστ.* Ε', 23, 2, 1: ΒΕΠΕΣ, τ. 19, σ. 341, 31-35.

8. ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J.D., *Conciliar Structures*, σ. 43 καὶ ΚΡΕΤΣΧΜΑΡ, *Konzile*, σ. 21-24.

9. Κατὰ τὸν Π. ΧΡΗΣΤΟΥ (*Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1991², σ. 685-686) πιθανὸν καὶ ἀπὸ ἐπίσκοπο, ἐνῶ ἡ ἄποψη τοῦ Kühnert ὅτι μορεῖ νὰ ἐπρόκειτο καὶ γιὰ τὸν Πολυκράτη Ἐφέσου εἶναι ἀπλῶς ὑπόθεση (ΚΡΕΤΣΧΜΑΡ, *Konzile*, σ. 16). Γιὰ νὰ δεχθοῦμε, πάντως, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἐπίσκοπο, πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸν «πρεσβύτερο» συγγραφέα (τοῦ ὁποῖου «συμπρεσβύτερος» ἦταν ὁ Ζωτικὸς) ὡς «ἐπισκοποπρεσβύτερο» ἢ προεστώτα μὲ τὴν ἰωάννεια ἔννοια, μὰ ἐρμηνεία ριψοκίνδυνη λόγῳ τῆς σχετικῆς χρονικῆς ἀπόστασης.

ζοντας και χαροποιώντας την τοπική Έκκλησία: «διελέχθημεν ἡμέραις πλείοσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἀγαλλιαθῆναι καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιρρωσθῆναι, τοὺς δ' ἕξ ἐναντίας πρὸς τὸ παρὸν ἀποκρουσθῆναι καὶ τοὺς ἀντιθέτους λυπηθῆναι» ὅποτε οἱ τοπικοὶ πρεσβύτεροι ζήτησαν κι ἓνα γραπτὸ κείμενο μὲ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ συγγραφέα: «ἀξιούντων οὖν τῶν κατὰ τόπον πρεσβυτέρων ὅπως τῶν λεχθέντων κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ ὑπόμνημά τι καταλείπωμεν παρόντος καὶ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Ζωτικού τοῦ Ὁσσηνοῦ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπράξαμεν, ἐπηγγελάμεθα δέ,... διὰ σπουδῆς πέμψαι αὐτοῖς»¹⁰. Ἀπὸ τὴν περιγραφή αὐτὴ εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ «διάλεξις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» μὲ παρόντες τοὺς πρεσβυτέρους εἶχε ἓνα χαρακτῆρα τοπικοῦ «συνεδρίου» μὲ πρωταγωνιστές (ἢ καὶ κριτές;) τοὺς τοπικοὺς πρεσβυτέρους. Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, περὶ τὸ 244-249 ὁ Ὁριγένης πρωταγωνίστησε στὴ συζήτηση μὲ τὸν ἐπίσκοπο Ἡρακλείδα πιθανὸν στὴν Ἀραβία σὲ μιὰ συζήτηση, ὅπου ὁ ἴδιος ὡς βασικὸς πρωταγωνιστὴς δὲν ἦταν κἂν ἱερωμένος, καὶ οἱ ἀκροατές (καὶ κριτές;) ἦταν ὁ ἐπίσκοπος, οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ὁ λαός: «ὅλη ἡ ἐκκλησία ἀρεστὴν ἀκούουσα»¹¹. Τέλος, λίγο μετὰ καὶ τὴν ἴδια ἐποχὴ τῶν ἐπισκοπικῶν συνόδων τῆς Καρθαγένης (250), συζητήσεις στὴν Ἀρσινόη (Φαγιούμ) γιὰ τὴ φύση τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ἐγίναν ἀνάμεσα στὸν ἴδιο τὸ Διονύσιο Ἀλεξανδρείας καὶ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς περιοχῆς ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸν ὁπαδὸ μιᾶς ρεαλιστικῆς, χιλιαστικῆς ἐσχατολογίας, κεκοιμημένο πλέον, ἐπίσκοπο τῆς περιοχῆς Νέπωτα. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐνήργησε ὁ Διονύσιος ἀναδεικνύει τὴ σημασία τοῦ ρόλου τῶν πρεσβυτέρων καὶ σὲ δεῦτερο βαθμὸ τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ ποὺ συμμετέχει, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τοὺς δύο πρώτους, ἐθελοντικά «ἐν μὲν οὖν τῷ Ἀρσενοίτῃ γενόμενος, ἔνθα ὡς οἶδας πρὸ πολλοῦ τοῦτο ἐπεπόλαζεν τὸ δόγμα ὡς καὶ σχίσματα καὶ ἀποστασίας ὄλων ἐκκλησιῶν γεγονέναι, συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν, παρόντων καὶ τῶν βουλομένων ἀδελφῶν, δημοσίᾳ τὴν μὲν ἐξέτασιν ποιήσασθαι τοῦ λόγου προετρεψάμην»¹². Ἡ ὅλη διαδικασία καὶ ἡ χρῆση ὀρολογίας («συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους») ὑποδεικνύει ἓνα θεσμικὸ ὑπόβαθρο.

10. ΕΥΣΕΒΙΟΥ, *Ἐκκλ. Ἱστ. Ε'* 16, 4-5: ΒΕΠΕΣ, τ. 19, σ. 332, 22-31.

11. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Διάλεκτος πρὸς Ἡρακλείδα* 1, 17-18: ἐκδ. SCHERER J., *Entretien d' Origène avec Héraclide* [SC 67], Paris 1960, σ. 54. Σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. KRETSCHMAR, *Konzile*, σ. 25.

12. ΕΥΣΕΒΙΟΥ, *Ἐκκλ. Ἱστ. Ζ'*, 24, 6: ΒΕΠΕΣ, τ. 20, Ἀθήναι 1959, σ. 29, 24-29.

Ἄν θελήσουμε νὰ κωδικοποιήσουμε καὶ νὰ συγκρίνουμε τὰ δύο φαινόμενα, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι φαινομενικὰ ὑφίσταται ἓνα πρόβλημα, ὡς πρὸς τὸ πῶς σχετίζεται ἡ ἐπισκοπικὴ σύνοδος μὲ τὴ συνοδικὴ δραστηριότητα ἐντὸς τῆς ἐπισκοπῆς καὶ δεύτερον ὡς πρὸς τὸ τί ἀπέγινε ἡ δεύτερη. Προσπερνώντας, πάντως, πρὸς τὸ παρὸν αὐτὰ τὰ προβλήματα, εἶναι παραγωγικότερο νὰ ἐστιάσουμε στὰ κοινὰ σημεῖα καὶ τὸ διέπον πνεῦμα αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν, πού ὅπως εἴπαμε στὴν ἀρχὴ δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ χρηστικὰ καὶ λειτουργιστικά. Κατ' ἀρχὴν σ' ὅλα τὰ πρὸς ἐπίλυσιν ζητήματα δὲν ὑπάρχουν ἐξωθεσμικὲς διαδικασίες βασισιμένες στὸ χάρισμα μὲ τὴν τρέχουσα ἔννοια (καταφυγὴ σὲ «προφήτη»-χρησιμοδότη, θεοδικία κ.λπ.) ἀλλὰ κοινὴ διαβούλευση καὶ παραστατικὴ ἐκπροσώπηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς συντεταγμένου συνόλου. Ἐπίσης, σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις τὸ κοινὸ ὑπόβαθρο εἶναι ἡ σχέση μὲ τὴν κοινὴ εὐχαριστιακὴ τράπεζα: ἀφ' ἑνὸς ἐὰν στὸ ὑπὸ κρίσιν ζήτημα θὰ ἀπέκλειε ἢ θὰ δεχόταν κάποιον σὲ εὐχαριστιακὴ κοινωνία καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν ἴδια τὴ διαδικασία ἂν αὐτὴ ἀποτελοῦσε προέκταση ἢ εἶχε ὡς θεμέλιό της τὴν εὐχαριστιακὴ τράπεζα.

Τέλος, ὑπάρχουν καὶ ὅμοια παραγόμενα ἀποτελέσματα, δηλαδὴ διαιτησία ἐπὶ διαφορῶν, διακρίβωση περὶ τὸ δόγμα. Ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ τὴ χειροτονία («κατάστασιν») ἐπισκόπου, αὐτὴ παρουσιάζεται ὡς ἀρμοδιότητα τῆς ἐπισκοπικῆς συνόδου ἀπὸ τὸν Κανόνα 4 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹³ καὶ κατόπιν, χωρὶς νὰ εἶναι τελείως ξεκάθαρο ἂν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐνδοεπισκοπικὸ συνοδικὸ συμβούλιο/συνέδριο ἢ συνειδητὰ ἀπὸ τὶς προγενέστερες ἐπισκοπικὲς συνόδους. Παρὰ τὶς πιθανολογούμενες καὶ δυσερμηνευτὲς ἐξαιρέσεις ἰδίως σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, γιὰ τὴν ὁποία ἔχουμε τὴν περιεργὴ πληροφορία περὶ χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τὸ πρεσβυτέριο, καὶ τὴν προσπάθεια νὰ τονισθεῖ ὁ θεσμὸς τοῦ πρεσβυτέρου καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις τοῦ διακόνου κατὰ τὸν 5ο αἰώνα¹⁴, φαίνεται ὅτι ἡ ζωτικὴ αὐτὴ διαδικασία, ὅπως καὶ ἡ πρόβλεψη γιὰ «ἔφεση» τῶν μεμονωμένων Χριστιανῶν νὰ ἐξετάζονται τὰ ἐπι-

13. «Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι. εἰ δ' ἐθυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπίγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους συμψηφῶν γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιῆσθαι», ΡΑΛΛΗ Γ.Α.- ΠΟΤΑΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. Β', Ἀθήνησι 1852, σ. 122.

14. Γιὰ μιὰ κατὰ τὸ δυνατόν εὐσύνοπτη παρουσίαση τῆς σχετικῆς συζήτησης καὶ κάποιες προτεινόμενες ἐρμηνεῖες βλ. ΜΟΣΧΟΥ Δ.Ν., *Ἀπὸ τὸν Ὅσιον στὸν Υἱὸ Δαυὶδ*, Ἀθήνα 2002, σ. 69-96.

τίμια πού έλαβαν από τόν επίσκοπό τους στην «δὶς τοῦ ἔτους» συγκαλούμενη ἐπαρχιακή σύνοδο (5ος Κανὼν Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου)¹⁵ ὀδηγεῖ τὴν καιρία καὶ ἀρχαία μεμαρτυρημένη πρακτικὴ τῆς συνοδικῆς διαδικασίας ἐντὸς τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀπόλυτη ἐξάρτηση ἀπὸ τὸν επίσκοπο, τὰ τοπικὰ ἔθιμα κ.λπ. καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα στὸ περιθώριο. Μὲ τὴν ἐξαίρεση τῆς ἐκλογῆς (ὄχι τῆς χειροτονίας) ἐπισκόπου ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐκκλησία (ἡ ὁποία ἔχει μιὰ δική της προβληματικὴ, πού δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιασθεῖ ἐδῶ), ὑπάρχει κάποια συνοδικὴ διαδικασία μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ πού ἀναφέραμε, πού νὰ συνεχίζει ἀλλὰ (τὸ κυριώτερο) καὶ νὰ ἀνανεώνει σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο τὴν ἀρχαία συνοδικὴ παράδοση στὶς συνθήκες τοῦ 4ου αἰῶνα; Ἐδῶ, θὰ διευκολυνθοῦμε σὲ μιὰ ἀπάντηση ἂν στραφοῦμε στὰ περιστατικὰ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ μοναστικοῦ κινήματος τὸν 4ο αἰῶνα.

2. Συνοδικές διαδικασίες καὶ μοναστικὲς κοινότητες.

Ἡ ἐπιστημονικὴ συζήτηση σχετικὰ μὲ τὴ γένεση καὶ τὴ φύση τοῦ μοναχισμοῦ ἔχει ξεπεράσει τὴν ἐποχὴ, ὅπου πιστευόταν μιὰ γραμμικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ μιὰ ἀνεξέλεγκτη ἐκτὸς ἐκκλησιαστικῶν δομῶν ἀτομικὴ ἀναχωρητικὴ κίνηση πρὸς μιὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐνσωματωμένη ὁμαδικὴ μοναστικὴ ὀργάνωση, πού τελικὰ κατέληξε στὸ κοινόβιο. Σήμερα (κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα μας ἐδῶ) φαίνεται ὅτι ὄχι μόνο τὸ κοινόβιο κι ὁ ἀναχωρητισμὸς ἐμφανίσθηκαν οὐσιαστικὰ ταυτόχρονα¹⁶, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ διάκριση μεταξὺ τους ὅσον τουλάχιστον ἀφορᾷ στὸν 4ο αἰῶνα εἶναι σχηματικὴ καὶ ὅτι ἀκόμη κι οἱ πιὸ ἀκραῖες μορφὲς ἀναχωρητισμοῦ στὴν πραγματικὴ ἐντάσσονταν σὲ «ἡμιαναχωρητικὲς» χαλαρὲς συσσωματώσεις μὲ στοιχειώδη ὑποδομὴ γιὰ νὰ στεγάσουν ἕνα κύκλο μαθητῶν, προσκνητῶν κ.λπ. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, οἱ παλαιότερες ἡμιαναχωρητικὲς ὁμάδες ἐμφανίζονται στὴ Νιτρία καὶ στὴν περιοχὴ πού ὀνομάστηκε Σκήτις στὴν Κάτω (Βορειοδυτικὴ) Αἴγυπτο ὑπὸ τὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ διαμένοντος σὲ ἰκανὴ ἀπόσταση ἀπ' ἐκεῖ Μεγάλου Ἀντωνίου κατὰ τὴν 3ῃ καὶ 4ῃ δεκαετία τοῦ 4ου αἰῶνα, ἐνῶ περὶ τὸ 323/4 ἰδρύει ὁ Μέγας

15. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, σ. 124.

16. Βλ. διάφορες ἐργασίες τοῦ GOEHRING J.E. καὶ κυρίως, «Monastic Diversity and ideological Boundaries in fourth Century Christian Egypt», *Journal of Early Christian Studies* 5 (1997), σ. 61-84.

Παχώμιος στην Άνω Αίγυπτο τὸ πρῶτο κοινόβιο τῆς Κοινωνίας του στοῦ Ταβέν-ησι καὶ λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Μ. Βασίλειος ἀφοῦ ἐπισκεφθεῖ τὴν Αἴγυπτο (358-359) θὰ συγκροτήσῃ τὶς δικές του μοναστικὲς ομάδες στὴ Μ. Ἀσία. Στὴν Κεντρικὴ Αἴγυπτο τὸ ἴδιο διάστημα ὑπάρχει μιὰ πλειάδα ἐντόπιων ἀσκητικῶν προσωπικοτήτων¹⁷ ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ προέλθουν μερικὲς σημαντικὲς κυρίως γιὰ τὴν κοπτικὴ εὐσέβεια μοναστικὲς ομάδες μὲ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, πὺ συνδέονται μὲ γνωστὸς ἀσκητὲς ἀγίους: τὸν Ἀββᾶ Ἀπολλῶ στοῦ Μπαουίτ (συγκροτήθηκε ἀρχικὰ περὶ τὸ 386-388)¹⁸, τὸν Ἀββᾶ Μπανὲ στοῦ σημερινὸ Abu Fana (ἔζησε ἕως λίγο μετὰ τὸ 395)¹⁹ καὶ τὸν Ἀββᾶ Ἀπφὺ πὺ περὶ τὸ 400 ἔγινε τελικὰ ἐπίσκοπος Ὁξυρρύγχου (Πεμτζέ)²⁰. Οἱ πηγὲς πὺ ἔχουμε συγκλίνουν στοῦ ὅτι ὄχι μόνο τὰ κοινόβια, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες ομάδες κινοῦνται γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο, τὸ ὁποῖο ἐκτὸς ἀπὸ ὀργανωτικὸ ἔχει λειτουργικὸ ὑπόβαθρο καὶ θεσμικὰ χαρακτηριστικά τέτοια, πὺ συνάδουν μὲ μιὰ ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία. Στὴν Λαυσαϊκὴ ἱστορία τοῦ Παλλαδίου Ἐλενοπόλεως, πὺ συντάχθηκε περὶ τὸ 420 καὶ περιέχει ἄμεσες ἐμπειρίες τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέα γίνεται ἀναλυτικὴ μνεία τοῦ κέντρου αὐτοῦ ὅσον ἀφοροῦσε στὰ Κελλία (τὸ ἴδρυθὲν περὶ τὸ 338-340 παράρτημα τῆς Νιτρίας γιὰ πὺ ἀυστηροῦς ἀσκητὲς πὺ βρισκόταν 10 ἕως 20 χλμ. νοτιότερα ἀπ' ἐκεῖνη)²¹: «Ἐν τῷ ὄρει τούτῳ τῆς Νιτρίας ἐκκλησία ἐστὶ μεγάλη, ἐν ἣ ἴστανται φοίνικες τρεῖς, ἕκαστος ἔχων μᾶστιγαν κρεμαμένην. Καὶ ὁ μὲν ἐστὶν εἰς λόγον μοναζόντων πταιόντων, ὁ δὲ ληστῶν, ἐάν γε ἐμπέσωσιν, ὁ δὲ τῶν περιτυχόντων: ὡς πάντας πταίοντας καὶ διε-

17. Βλ. πλήρη περιγραφὴ προσώπων καὶ σχετικῶν πληροφοριῶν στὴν ἐργασία τοῦ DORESSE J., *Les anciens Monastères Coptes de moyenne Égypte (du Gebel-el-Teir à Kôm-Ishgaou) d'après l'Archeologie et l'Hagiographie*, Assiout 1951 – La Croix-de-Molphey 1967 (προσφάτως ἐπανεκδοθεῖσα στοῦ *Neges Ebrix* 3–5, 2000).

18. Ἀνάλυση τῶν σχετικῶν φιλολογικῶν μαρτυριῶν βλ. COQUIN R.G., «Apollon de Titkooou/et Apollon de Bawit?» *Orientalia* 46 (1977), σ. 435-446.

19. Βλ. GABRA G., «Zur Vita des Bane (Abû Fâna), eines Heiligen des 4./5. Jahrhunderts», *Bulletin de la Société d'Archeologie Copte* 29 (1990), σ. 28-42.

20. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ τῶν σχετικῶν πηγῶν βλ. FLOROVSKY G., «Theophilus of Alexandria and Apa Aphou of Pemdje: the Anthropomorphites in the Egyptian Desert II», στοῦ *Harry Austryn Wolfson jubilee Volume*, Jerusalem 1965, σ. 275-310 [=R. S. Haugh (ἐπιμ.), *The collected Works of Georges Florovsky*, τ. 4, Belmont 1987, σ. 97-129].

21. Τὴν πληρέστερη τεκμηρίωση ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχει τὸ παλαιότερο ἔργο τοῦ CHITTY D.J., *The desert a city. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Roman Empire*, Crestwood-NY 1966.

λεγχομένους ὡς ἀξιους πληγῶν περιλαμβάνειν τὸν φοίνικα καὶ λαμβάνοντας ἐπὶ νότου ῥητὰς οὕτως ἀπολύεσθαι... Τὴν δὲ ἐκκλησίαν σαββάτῳ καταλαμβάνουσι μόνῳ καὶ κυριακῇ. Ὅκτῳ δὲ ἀφηγούμενοι πρεσβύτεροι ταύτης τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, ἐν ἧ̄ μέχρις οὗ̄ ζῆ̄ ὁ πρῶτος πρεσβύτερος ἄλλος οὐδεὶς προσφέρει, οὐχ ὀμιλεῖ, οὐ δικάζει, ἀλλ' ἡσύχως αὐτῷ προσκαθεζόνται μόνον»²². Εἶναι φανερό ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἐξελιγμένη πειθαρχικὴ διαδικασίᾳ μὲ ποινές, ἢ ὅποια προφανῶς διαδραματίζεται τὸ Σάββατο ἢ τὴν Κυριακῇ, ἀφοῦ μόνον τότε λειτουργεῖ ἡ Ἐκκλησία. Πιὸ ἐντυπωσιακὸ ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχουν ὀκτῶ πρεσβύτεροι, πού «προσκαθεζόνται» γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερο, ὁ ὁποῖος μόνον λειτουργεῖ, κηρύττει καὶ δικάζει. Ἐπομένως, ὑπάρχουν κατάλοιπα μιᾶς κοινῆς διαδικασίας, στὴν ὅποια ὅμως ἐνεργὸ ρόλο στα χρόνια τοῦ Παλλαδίου ἔπαιξε μόνον ὁ ἀρχαιότερος καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθῆ ὅτι ἐδῶ βλέπουμε τὸν λειτουργικὸ καὶ θεσμικὸ ἀπόηχο ἑνὸς «συνεδρίου» ὑπὸ ἓνα ὑποκατάστατο ἐπισκόπου. Τὸ πιὸ σημαντικὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ προχωρήσουμε σὲ μιὰ τέτοια ἐρμηνεία, εἶναι ὅτι ὅλ' αὐτὰ τελοῦνταν στὴν Ἐκκλησίᾳ καὶ συνδέονταν μὲ τὸ κοινὸ γεῦμα, τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρά του συνδέονταν μὲ τὴ Θεία Εὐχαριστία. Γιὰ τὸ ὅτι ἡ σύναξι τοῦλάχιστον τοῦ Σαββάτου συνδέεται μὲ τὴ (γενικὰ ἀμάρτυρη ὡς πρακτικὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου αἰ.) «ἀγάπη» ὡς κοινὸ γεῦμα ἔχουν προσαχθεῖ ἱκανὰ ἐπιχειρήματα καὶ μαρτυρίες, καὶ δὲν θὰ ἐπανέλθουμε ἐδῶ²³. Αὐτὸ πού εἶναι ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ δικαστικὴ λειτουργία καὶ τὸ κήρυγμα, πού ἐνδεχομένως ἔπαιρνε ἢ συνδυαζόταν καὶ μὲ μορφές εἴτε αὐθόρμητης προφητείας εἴτε συζήτησης.

Γιὰ τὸ πῶς λειτουργοῦσε ἡ δικαστικὴ λειτουργία ἔχουμε διάφορα παραδείγματα καὶ ἀπὸ τὴ μνημονευθεῖσα ἀξιόπιστη Λαυσαϊκὴ Ἱστορία καὶ ἀπὸ τὸ Γε-

22. *Λαυσαϊκὸν* 7, 3-5: ἐκδ. G. J. M. Bartelink, *Palladii Helenopolitani Historia Lausiaca*, [Fondatione L. Valla], Milano 1974, σ. 38-40.

23. Βλ. π.χ. τὴν παλαιότερη ἐργασία τοῦ DONAHUE C., «The Agape of the Hermits of Scete», *Studia Monastica* 1 (1959), σ. 97-114. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ στερεότυπη ἔκφρασι «ποιήσον ἀγάπην» ἔχει τὴν ἔννοια τῆς προσφορᾶς (ὡς ἐξέλιξι καὶ ἀντικατάστασι προσφερόμενου γεύματος) πού συνδυάζει ἀφ' ἑνὸς τὸ πρωτοχριστιανικὸ κοινὸ γεῦμα καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐορταστικὸ γεῦμα στὴ μνήμη κοιμηθέντος.

24. τὸ ὁποῖο ὅμως προσεγγίζουμε μὲ ἐπιφύλαξι λόγῳ τῶν περίπλοκων ἱστορικοκριτικῶν προβλημάτων του καὶ τῆς μεγάλης χρονικῆς ἀπόστασις πού τὸ χωρίζει (ἢ πρῶτη του μορφή διακρίνεται περὶ τὸν 6ο αἰῶνα στὴν Παλαιστίνη), ἢ ὅποια ἐνδεχομένως ἐνέχει τὸν κίνδυνο τῆς ρομαντικῆς ἐξιδανίκευσις. Τὸ χρησιμοποιοῦμε, πάντως, ὅταν ὑποστηρίζονται οἱ μαρτυρίες του καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ.

ροντικών²⁴. Πράγματι στίς διηγήσεις πού ἀφοροῦν τὸν περίφημο Μωϋσῆ τὸν Αἰθίοπα μαθαίνουμε ὅτι «ληστὰι τούτῳ ἐπέπεσον ἐν τῷ κελίῳ καθημένῳ ἀγνοήσαντες τὸ τίς ἐστίν. Ἦσαν δὲ τέσσαρες: οὓς δῆσας πάντας καὶ καθάπερ ζαβέροναν ἐπιθείς ἀχύρου τῷ νότῳ ἤνεγκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀδελφῶν εἰπών: “Ἐπειδὴ οὐκ ἔξεστί μοι ἀδικεῖν οὐδένα, τί κελεύετε περὶ τούτων;”»²⁵. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ συνδυάσουμε τὴ σχετικὴ σκηνὴ μὲ τὸν φοῖνικα πού εἶδαμε παραπάνω²⁶. Στὸ Γεροντικὸν γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ «συνέδριον» γιὰ πειθαρχικὰ ζητήματα, ὅπως σὲ μιὰ διήγηση γιὰ τὸν Ἀββᾶ Ἀγάθωνα²⁷, ἢ τὸν Εὐάγριον²⁸, ἀλλὰ ἔχουμε καὶ μιὰ πιὸ ἀναλυτικὴ περιγραφὴ διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν λειτουργιῶν μὲ ἀφορμὴ πάλι τὴν σκανδαλιστικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Μωϋσῆ, πού κατέδειξε ὁμως τὴ μεγάλῃ του ἀρετὴ καὶ τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ἀσκήσεως: «Ἐδόθη ποτὲ εἰς Σκήτιν ἐντολὴ ὅτι, Νηστεύσατε τὴν ἑβδομάδα ταύτην: καὶ κατ’ εὐκαιρίαν, παρέβαλον ἀδελφοὶ ἀπὸ Αἰγύπτου τῷ ἀββᾶ Μωϋσῆ: καὶ ἐποίησεν αὐτοῖς μικρὸν ἔψημα. Καὶ ἰδόντες οἱ γείτονες τὸν καπνὸν εἶπον τοῖς κληρικοῖς: Ἴδου Μωϋσῆς κατέλυσε τὴν ἐντολήν, καὶ ἔψημα παρ’ ἑαυτῷ ἐποίησεν. Οἱ δὲ εἶπον: ὅτε ἔρχεται, ἡμεῖς λαλοῦμεν αὐτῷ. Τοῦ δὲ Σαββάτου γενομένου, οἱ κληρικοὶ ἰδόντες τὴν μεγάλῃ πολιτείαν τοῦ ἀββᾶ Μωϋσέως, ἔλεγον αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ: Ὁ ἀββᾶ Μωϋσῆ, τὴν ἐντολήν τῶν ἀνθρώπων ἔλυσας, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐφύλαξας»²⁹. Εἶναι σαφὴς ἡ πληροφορία ὅτι τὸ δικαστικὸ συνέδριον γινόταν Σάββατο καὶ σ’ αὐτὸ εἶχαν ἀποφασιστικὸ ρόλο οἱ κληρικοὶ. Ὅμως τὸ δικαίωμα λόγου τὸ εἶχαν ὅλοι καὶ κάποιες φορὲς ἦταν κρίσιμο σὲ μιὰ τελικὴ ἀπόφαση, ὅπως δείχνει καὶ πάλι τὸ παράδειγμα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Μωϋσῆ, «Ἀδελφὸς ποτὲ ἐσφάλη εἰς Σκήτιν: καὶ γενομένου συνεδρίου, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἀββᾶν Μωϋσῆν. Ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν ἐλθεῖν. Ἀπέστειλεν οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος, λέγων: Ἐλθέ, ὅτι σὲ ὁ λαὸς περιμένει. Ὁ δὲ ἀναστὰς ἤλθε. Καὶ λαβὼν σφυρίδα τετραήμερῃν, καὶ γεμίσας ἄμμου, ἐβάστασεν. Οἱ δὲ ἐξεληθόντες

25. *Λαυσαϊκὸν* 19, 3-4: μν. ἔκδ., σ. 98, 28-33.

26. Γιὰ τὸν ὅποιο πιθανότατα ὑπάρχει ἀρχαιολογικὸ κατάλοιπο, βλ. ALCOCK A., «Two notes on Egyptian Monasticism», *Aegyptus* 67 (1987), σ. 189-190.

27. «Ὁ αὐτὸς Ἀγάθων, συνεδρίου γενομένου περὶ πραγμάτων τινος ἐν Σκήτει, καὶ λαβόντος τύπον, ὑστερον ἐλθὼν εἶπεν αὐτοῖς: Οὐ καλῶς ἐτυπώσατε τὸ πρᾶγμα. Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν: Σὺ τίς εἶ ὅτι ὅλως λαλεῖς; Ὁ δὲ εἶπεν: Υἱὸς ἀνθρώπου. Γέγραπται γάρ: Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων». (Γεροντικόν, Ἀββᾶ Ἀγάθωνος 14: PG 65, 113).

28. Γεροντικόν, Ἀββᾶ Εὐαγρίου 7: PG 65, 176.

29. Γεροντικόν, Ἀββᾶ Μωϋσέως 5: PG 65, 284.

εις άπάντησιν αὐτοῦ, λέγουσιν αὐτῷ: Τί ἐστι τοῦτο, Πάτερ; Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ γέρον: Αἱ ἁμαρτίαι μου εἰσὶν ὀπίσω μου καταρρέουσαι, καὶ οὐ βλέπω αὐτάς: καὶ ἦλθον ἐγὼ σήμερον, ἁμαρτήματα ἀλλότρια κρῖναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, οὐδὲν ἐλάλησαν τῷ ἀδελφῷ: ἀλλὰ συνεχώρησαν αὐτῷ»³⁰. Μολονότι ἐνυπάρχει τὸ στοιχεῖο τοῦ στερεοτύπου (διότι παρόμοια συμπεριφορὰ βρῖσκουμε καὶ στὸν ἄββᾶ Πίωρ σὲ ἄλλο συνέδριον³¹) κρίσιμοι ὅροι, ὅπως «συνέδριον», «κλός», δείχνουν τὴν θεσμικὰ καὶ ἐκκλησιολογικὰ καιρία σημασία αὐτῆς τῆς διαδικασίας. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι πιθανὴ τιμωρία σ' ἓνα τέτοιο συνέδριον ἦταν ἀκόμη καὶ ψυχιατρικὸς ἐγκλεισμός σὲ περιπτώσεις φρενοβλαβείας, ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν οἴση καὶ τὴν ἐμμονὴ στὴν ὑπερβολικὴ ἄσκηση, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ ἀσκητῆ Οὐάλεντος³², ὅμως τὸ σημαντικώτερο γιὰ τὸ θέμα μας ἦταν ἡ τιμωρία ὡς ἀποκλεισμός ἀπὸ τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας. Ὁ Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς γιὰ τὸν ὁποῖο μαθαίνουμε ὅτι ἦταν πρεσβύτερος στὰ Κελλία³³ τιμώρησε κάποιον ἀσκητὴ μὲ «χωρισμό» (ποὺ προφανέστατα ἐννοοῦσε χωρισμὸ ἀπὸ τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας³⁴) γιὰ νὰ «χωριστεῖ» μὲ τὴν σειρά του λόγῳ τῆς αὐστηρῆς καὶ λανθασμένης κρίσης του ἀπὸ τὸν συνώνυμό του Μακάριο τὸν Αἰγύπτιο, ὅταν οἱ τιμωρηθέντες κατέφυγαν σ' αὐτόν³⁵. Ἐδῶ, ὄχι μόνο ὑπάρχει κρίση, ἀλλὰ καὶ ἓνα εἶδος ἔφεσης. Εἶναι σημαντικό ὅτι ἡ κρίση αὐτὴ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸν σκληρὸ πυρῆνα τῆς περὶ ἁγιασμοῦ διδασκαλίας ὡς συμμετοχῆς στὴν διὰ τῆς Εὐχαριστίας καταγγελλόμενη Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Σὲ μιὰ σπάνια μνεῖα τοῦ Μεγάλου Παχωμίου στὸ Γεροντικόν, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Κοινοβίου ἐμφανίζεται νὰ ἐρωτᾷ τὸν Μακάριο Ἀλεξανδρέα, ἂν πρέπει νὰ προχωρεῖ σὲ τέτοιες κρίσεις στὴ μοναστικὴ του

30. Γεροντικόν, Ἀββᾶ Μωϋσέως 3: PG 65, 284.

31. Γεροντικόν, Ἀββᾶ Πίωρ 3: PG 65, 373.

32. Καθὼς στὸν ὑπερφίαλο Οὐάλη ἐμφανίσθηκε ὁ διάβολος ὡς Χριστὸς καὶ τὸν ἔπεισε νὰ τὸν προσκυνήσῃ «Ἐπὶ τοσοῦτον οὖν πάλιν τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐφρενοβλάβησεν, ὡς εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνηγμένης τῆς ἀδελφότητος εἰπεῖν: “Ἐγὼ κοινωνίας χρειαίαν οὐκ ἔχω: τὸν γὰρ Χριστὸν ἐώρακα σήμερον”. Τότε δήσαντες αὐτόν οἱ πατέρες καὶ σιδηρώσαντες ἐπὶ ἔτος ἐν ἀπεθεράπευσαν...». *Λαυσαϊκόν* 25, 5: μν. ἔκδ., σ. 136, 34-39.

33. *Λαυσαϊκόν* 18, 1: μν. ἔκδ., σ. 78, 1-2.

34. Πρβλ. καὶ τὴ χρήση τοῦ ὅρου μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια στὸ Γεροντικόν (ἀνών.) 334: ἔκδ. F. NAU, *Revue d' Orient Chrétienne* 17 (1912), σ. 211.

35. «Ἐλεγον ὅτι ἐσφάλησαν δύο ἀδελφοὶ εἰς Σκήτιν: καὶ ἐχώρισεν αὐτοὺς ὁ ἄββᾶς Μακάριος ὁ πολιτικός: καὶ ἦλθόν τινες, καὶ εἶπον τῷ ἄββᾶ Μακαρίῳ τῷ μεγάλῳ τῷ Αἰγυπτίῳ. Ὁ δὲ εἶπεν: Οὐκ εἰσὶν οἱ ἀδελφοὶ κεχωρισμένοι, ἀλλὰ Μακάριός ἐστι κεχωρισμένος: ἦν γὰρ ἀγαπῶν αὐτόν». (Γεροντικόν, Μακαρίου Αἰγυπτίου 21: PG 65, 269).

«Κοινωνία»: «Παρέβαλεν ὁ ἀββᾶς Μακάριος πρὸς τὸν ἀββᾶν Παχώμιον τῶν Ταβερνησιωτῶν. Ὁ δὲ Παχώμιος ἠρώτα αὐτόν, λέγων: Ὅτε εἰσιν ἀδελφοὶ ἄτακτοι, καλὸν ἐστὶ παιδεῦσαι αὐτούς; Λέγει αὐτῷ ὁ ἀββᾶς Μακάριος: Παιδεύσον, καὶ κρῖνον δικαίως τοὺς ὑπὸ σέ: ἔξω δὲ μὴ κρῖνης τινάς. Γέγραπται γάρ: Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρῖνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρῖνει»³⁶. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἡ συνάντηση αὐτὴ πράγματι ἐγίνε (ἂν καὶ τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ἐγίνε³⁷) εἶναι σημαντικὴ ἡ φρασεολογία ποὺ χρησιμοποιεῖται καὶ ποὺ νοσηματοδοτοῦσε ὅλη τὴ διαδικασία ἀκόμη καὶ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ τοῦ Γεροντικοῦ πολλὰ χρόνια μετὰ τὴν ἐξιστορούμενη αὐτὴ συνάντηση. Ὁ Μακάριος φέρεται νὰ παραπέμπει ἄμεσα τὸ χωρίο Α΄ Κορ. 5, 12, ποὺ ἀνήκει στὴν περικοπὴ τῆς ὁποίας τὴ σημασία δεῖξαμε στὴν ἀρχὴ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ὅλη προβληματικὴ στὴν ὁποία βρισκόμαστε.

Μιὰ δευτέρη σημαντικὴ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ μοναστικοῦ συνεδρίου εἶναι ἡ κατάθεση τοῦ κοινοῦ βιώματος μὲ τὴ μορφή διαβούλευσης γιὰ θέματα διδασκαλίας. Γνωρίζουμε, βέβαια, ὅτι τόσο στὶς ἀναχωρητικὲς ὁμάδες γιὰ τίς ὁποῖες συζητοῦμε, ὅσο καὶ τίς μεγαλύτερες ἡμι-ἀναχωρητικὲς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀπολλῶ, τὸν Μπανὲ κ.λπ. στὴν Κεντρικὴ Αἴγυπτο συναθροίζονταν γιὰ νὰ ἀκούσουν κήρυγμα, τὸ ὁποῖο στὴ δευτέρη κατηγορία πιθανὸν γινόταν καὶ καθημερινά³⁸. Ὅμως τὸ κήρυγμα εἶναι μιὰ ἐσχατολογικὴ προαναγγελία τοῦ Κρί-

36. Γεροντικόν, Μακαρίου Πολιτικοῦ 2: PG 65, 304-305. Στὴν κατὰ τὰ ἄλλα σημαντικὴ ἐργασία τῆς ἡ F. v. LILIEFELD, «Paulus-Zitate und paulinischen Gedanken in den Aporphthegmata Patrum», σὸν τόμο μὲ ἔργα τῆς ἰδίας, *Spiritualität des frühen Wüstenmönchtums, Gesammelte Aufsätze 1962 bis 1971*, (ἐπιμ. R. Albrecht und F. Müller [Oikonomia 18]), Erlangen 1983, σχολιάζοντας τὴ συγκεκριμένη διήγηση (σ. 53), διατυπώνει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ βεβαιότητα τῆς σωτηρίας ποὺ διατρέχει τὴν παύλεια σκέψη ἀλλοιώνεται στὴν ἐρμηνεία τῆς ἀπὸ τοὺς ἀσκητὲς πατέρες τῆς ἐρήμου, ποὺ τὴν ὑποτάσσουν στὴν ἠθικολογία. Φρονῶ ὅτι, ἂν ἐντάξουμε τὴν ἔννοια τοῦ «κρῖνειν» στὸ εὐχαριστιακό-ἐκκλησιολογικὸ πλαίσιο ποὺ παρουσιάσαμε, γίνεται τὸ ἀντίθετο, διότι ἡ ἠθικὴ νοσηματοδοτεῖται σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀπὸ τὸ σωτηριολογικό-πασχάλειο πλαίσιο, ποὺ εἶχε κατὰ νοῦ ὁ ἀπ. Παῦλος στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους.

37. Πέρασμα τοῦ Μακαρίου στὸ παχωμιακὸ κοινόβιο περιγράφει καὶ ὁ Παλλάδιος ποὺ γάρωσε τὸ Μακάριο προσωπικὰ (*Λαυσαϊκόν* 18, 12-16: μν. ἐκδ., σ. 84-88).

38. Πρβλ. τὴν πληροφορία γιὰ τὴν πρακτικὴ τῆς ὁμάδας τοῦ Ἀπολλῶ «οἱ γὰρ σὺν αὐτῶ ἀδελφοὶ οὐ πρότερον τῆς τροφῆς μετελάμβανον, πρὶν ἢ τῆς εὐχαριστίας τοῦ Χριστοῦ κοινωνήσωσιν. Τοῦτο δὲ ἐποίουν κατὰ τὴν ἐνάτην ὥραν ἡμέριον. Εἶθ' οὕτως διαιεθόντες ἐκάθητο ἀκούοντες αὐτοῦ διδάσκοντος πάσας τὰς ἐντολὰς ἄχρι τοῦ πρωθυπνίου», *Ἱστορία τῶν κατ' Αἴγυπτον μοναχῶν* 8, 50: ἐκδ. A.-J. FESTUGIERE, *Historia Monachorum in Aegypto*, [Subsidia hagiographica 34], Brüssels 1961, σ. 66, 316-321.

νοντος Χριστοῦ πού δηλώνεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ κηρύττοντος προεστῶτος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀπολλῶ πού κηρύττει καθιστὸς ἐπὶ θρόνου στὸ μέσον τῆς Σύναξης³⁹. Πιὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι τὰ ἐβδομαδιαῖα συνέδρια ἔχουν καὶ χαρακτηριστὰ κοινῆς συζήτησης γιὰ θεολογικὰ θέματα. Ὅταν ἐστάλη ἡ ἐγκύκλιος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοφίλου ἐναντίον τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ ὁ Κασσιανὸς μᾶς ἐνημερώνει ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ ἐπετράπη νὰ ἀναγνωσθεῖ μόνο ἀπὸ τὸν πρεσβύτερο τῆς συγκεκριμένης Ἐκκλησίας Παφνούτιο στὴν ἀδελφότητα, ἐνῶ ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο πρεσβυτέρους τῶν ὑπολοίπων δύο Ἐκκλησιῶν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ συμπλέγματος Νιτρίας-Σκήτεως. Ἐδῶ, πρόκειται γιὰ μιὰ παρέμβαση σὲ ἕνα θεολογικὸ ζήτημα πού γίνεται στὸ μέσον τῆς μοναστικῆς συνάξεως, πράγμα πού γίνεται ἀκόμη πιὸ φανερὸ ὅταν ὁ γέροντας Σεραπίων ἀρνήθηκε τὴν «ἀντιανθρωπομορφικὴ» ἐγκύκλιο παρὰ τὶς ἐκκλήσεις τοῦ πρεσβυτέρου. Χρειάστηκε νὰ ἐπιστρατευθεῖ ὁ καταρτισμένος διάκονος Φωτεινός, πού συνέβη νὰ ταξιδεύει ἐκεῖ, καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Παφνούτιος ὁδήγησε «στὸ Κέντρο τῆς Σύναξης τῆς Ἀδελφότητας, θέλοντας νὰ λύσει μὲ ἐπιτυχία τὸ θέμα, πού προείπαμε, καὶ ἔτσι νὰ ἐπικυρωθεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ μοναχοὺς ἡ δογματικὴ ἀλήθεια, στὴν ὁποία ἀναφέρονταν οἱ Ἐπιστολές τοῦ Ἐπισκόπου. Ρώτησε λοιπὸν ὁ Γέροντας Παφνούτιος τὸν διάκονο, πῶς οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς κατανοοῦσαν τὴ φράση αὐτὴ τῆς Γενέσεως ... (1,26)»⁴⁰. Στὴ συνέχεια ὁ Φωτεινὸς ἀνέπτυξε τὰ θεολογικὰ του ἐπιχειρήματα. Ἡ ὅλη σκηνὴ καὶ ἰδιαίτερα ὁ ὅρος «ἐπικύρωση τῆς συνάξεως αὐτῆς πού θυμίζει τὶς συνόδους στὴν Ἀραβία μὲ τὸν Ὁριγένη.

Ἐνα τελευταῖο ζήτημα, πού δὲν φαίνεται νὰ θίγεται στὰ ἀναχωρητικὰ ἢ ἡμιαναχωρητικὰ αὐτὰ συνέδρια εἶναι ἡ ἐκλογὴ ποιμένων ἢ ὑπεύθυνων σὲ διακονήματα. Παραδόξως, συμβαίνει τὸ ἀντίστροφο μὲ τὰ κοινόβια: ἐνῶ οἱ παρα-

39. Βλ. τὴ σχετικὴ μαρτυρία σ' ἕνα ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κοπτικὸ κείμενο πνευματικῆς οἰκοδομῆς μ' ἐντυπώσεις ἀπὸ ἀσκητὲς τοῦ Παύλου τῆς Ταμμιά, ἔκδ. E. Amelineau, *Monuments pour servir à l'histoire de l'Égypte Chrétienne, aux IVe, Ve, VIe et VIIe siècles*, τ. IV, Paris 1895, σ. 760. Ἐπίσης TORP H., «La Date de la fondation du monastère de Baouit et de son abandon», *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire* 77 (1965), σ. 160.

40. «Quem beatus Pafnutius Pafnutius summa gratulatione suscipiens ad confirmationem fidei, quae fuerat praedicti litteris comprehensa, producens in medium coram cunctis fratribus sciscitatur, quemadmodum illud quod in Genesi dicitur (δηλ. 1, 26)» ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ, *Collationes* 10, 3: ἔκδ. Pichéry, [SC 54] Paris 1958, σ. 76-77. Ἡ μετάφραση ἀπὸ Ἀββᾶ Κασσιανοῦ, *Συνομιλίαι μὲ τοὺς Πατέρες τῆς ἐρήμου*, τ. Α' (εἰσ. - μετάφ. - ἐπιμ. Ἀδελφότης Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα), Καρέας 2004, σ. 366.

πάνω λειτουργίες της ένδοξο-μοναστικής συνάξεως (κρίση, θεολογική συζήτηση) στις κοινοβιακές ομάδες ειδικά του Παχωμίου δεν φαίνεται να λειτουργούν παρά μόνο προσωποπαγώς γύρω από το πρόσωπο του ιδρυτή, ο οποίος κρίνει, αποβάλλει και όριζει ακόμη και το διάδοχό του αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις από τη γνώμη των πολλών, στο θέμα γενικότερα των εκλογών προσώπων σε διακονήματα συμβαίνει το αντίθετο. "Όσον αφορά τον ορισμό των νέων διακονημάτων στο Παχωμιακό κοινόβιο, αυτός συνέβαινε στη σύναξη του Αυγούστου κατά τον γενικό οικονομικό απολογισμό των επί μέρους μονών κατά τον οποίο γινόταν ένα είδος «σαββατισμού» χρεών, εμπνευσμένων από το Δευτερονόμο⁴¹. "Ωστόσο, το κοινόβιο που προβλέπει ακόμη πιο συμμετοχική διαδικασία στην ανάδειξη διακονημάτων, είναι το περιγραφόμενο στους "Όρους του Μ. Βασιλείου. "Εκεί ο μεγάλος Καππαδόκης Πατέρας απαντά στην ερώτηση, αν πρέπει να ανατίθενται τα διάφορα διακονήματα από τον προεστώτα μόνο ή «και των αδελφών ψηφιζομένων», αποφαινόμενος ότι πρέπει να ανατίθενται «μετά δοκιμασίας των εις τοῦτο ἐπιτηδείων» και γενικά ο προεστώτος πρέπει να μνημονεύει το λόγο της Γραφής «μετά βουλής πάντα ποίει» (Παρ. 24 (31) 4)⁴². "Υπενθυμίζουμε ότι ο όρος «βουλή» όπως και ο όρος «συνέδριον» με το αυτοδιοικητικό πολιτικό του περιεχόμενο έχει άμεση σχέση με το συνοδικό υπόβαθρο που αναπτύσσεται από την αποστολική εποχή.

3. Συμπεράσματα

Παρακολουθώντας τη συνοδική δραστηριότητα με την ευρύτερη έννοια κατά τους τρεις πρώτους αιώνες συνειδητοποιούμε ότι με παρόμοιες διαδικασίες αλλά και νοηματοδοτούμενο με τους ίδιους βασικούς άξονες σκέψης βαδίζει ή ζωηρή και αυθόρμητη κοινή δραστηριότητα στο έσωτερικό μοναστικών ομάδων, λειτουργώντας ως αναβίωση, συνέχεια και μόνιμη υπόμνηση της συνο-

41. Σχετικές πηγές έχουμε κυρίως από τις επιστολές τόσο του Παχωμίου όσο και των διαδόχων του. Βλ. την "Επιστολή του Παχωμίου στο PL. DESEILLE, *Ο Παχωμιακός μοναχισμός (πνευματικός σχολιασμός – Οί Κανόνες)*, μετάφρ. Ν. Μπαρούση, Αθήνα 1992, σ. 112-114 και τη σχετική επιστολή του Θεοδώρου στο KRAUSE M., «Der Erlaßbrief Theodors», στο D. W. YOUNG (έπιμ.), *Studies presented to H. J. Polotsky*, East Gloucester 1981, σ. 220-238.

42. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Όροι κατ' ἐπιτομήν 104*: ΕΠΕ, έργα Μ. Βασιλείου 9, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 134-136.

δικής λειτουργίας μέσα στην τοπική Ἐκκλησία. Μάλιστα, αὐτὸ συμβαίνει, μᾶλλον ἀναπάντεχα, περισσότερο στὸν ἀναχωρητικὸ παρὰ στὸν κοινοβιακὸ μοναχισμό (τουλάχιστον τῆς Αἰγύπτου) κατὰ τὸν 4ο αἰώνα. Σὲ κάθε περίπτωση τὸ πραγματικὸ διακύβευμα τῆς «κρίσεως» ἢ τῆς συνοδικῆς διαβουλεύσεως γιὰ τὴν ὀρθότητα κάποιας διδασκαλίας τόσο στὴν κλασικὴ ἐπισκοπικὴ σύνοδο, ὅσο καὶ στὸ τοπικὸ συνέδριο ἢ συμβούλιο τοῦ ἐπισκόπου ἦταν ἡ συμπερίληψη στὴ λειτουργικὴ κοινότητα, στὴ σύναξη περὶ τῆς Θεῆς Εὐχαριστία. Τὸ ἴδιο, ἀκριβῶς, βλέπουμε καὶ στὶς συνοδικὲς δραστηριότητες μέσα στὶς μοναστικὲς ομάδες. Ἡ σύναξη αὐτὴ ἔχει σαφῆ ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία, πού τονίζεται σ' ὅλες τὶς μορφές τοῦ μοναχισμοῦ, μὲ τὴ χρήση εἰκόνων καὶ ὄρων ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη⁴³.

Βεβαίως, εἶναι δύσκολο νὰ ἀπαντηθεῖ καὶ θὰ ἀπαιτοῦσε μία ιδιαίτερη πραγμάτευση τὸ ἐρώτημα, ἂν αὐτὴ ἡ συνοδικότητα τοῦ μοναστικοῦ κινήματος εἶναι τὸ ὑπόβαθρο γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν ὅποια παρουσία καὶ τὸ βαθμὸ συμμετοχῆς μοναστικῶν ομάδων, ἡγουμένων καὶ μεμονωμένων μοναχῶν στὶς κατοπινὲς Συνόδους, φαινόμενο πού παρατηρεῖται ἀπὸ τὸν 5ο αἰώνα, ὅπου δυναμικὲς προσωπικότητες, ὅπως ὁ ἀρχιμανδρίτης Σενούτε ὁ Ἄτριπεὺς ἐμφανίζονταν νὰ μετέχουν μὲ πάθος (στὴν Γ' Οἰκουμενικῆ τῆς Ἐφέσου) ἕως τὶς Ἐνδημοῦσες συνόδους τοῦ 14ου αἰώνα γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἡσυχασμοῦ. Τὸ βέβαιο (καὶ χρήσιμο καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα) συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ ὄρος συνοδικότητα δὲν περιλαμβάνει μόνον τὴ συγκεκριμένη θεσμικὴ ἐξέλιξη ὅπως αὐτὴ σταθεροποιήθηκε καὶ γενικεύθηκε μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο μὲ τὸ μητροπολιτικὸ σύστημα, ἀλλὰ ἓνα γενικότερο περιβάλλον τοπικῆς δυ-

43. Ἡ κατανόηση ἀπὸ τὸν Παχώμιο τῆς Κοινωνίας ὡς Ἐκκλησίας ἔχει ἤδη καταδειχθεῖ (TAMBURRINO P., «Koinonia. Die Beziehung "Monasterium" – "Kirche" im frühen pachomianischen Mönchtum», *Erbe und Auftrag* 43 (1967), 5-21). Στὴν Ἐπιστολὴ τοῦ διαδόχου τοῦ Θεοδώρου τὰ μέλη τῆς Κοινωνίας ὀνομάζονται «βουλὴ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ» ("senatus filiorum Israel" Θεοδώρου Ἐπιστολές: ἐκδ. A. Boon, *Pachomiana Latina, Règle et Epitres de S. Pachôme, Epître de S. Theodore et «Liber», de S. Orsiesius. Texte latin de S. Jérôme. Appendice: La Règle, de S. Pachôme*, Louvain 1932, σ. 106, 5), ἐνῶ ἡ ἔκφραση «πᾶς ὁ λαός» πού εἶδαμε στὸ Γεροντικὸ νὰ χαρακτηρίζει τοὺς μοναχοὺς πού περιμέναν τὸν Μωϋσῆ τὸν Αἰθίοπα νὰ συμμετάσχει στὸ συνέδριο (σαφῆς ὑπαινιγμὸς στὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸν Μωϋσῆ) ἐπαναλαμβάνεται σὲ παπύρους καὶ ἐπιγραφὲς μοναστικῶν ἐγκαταστάσεων μέχρι τὸν 7ο καὶ 8ο αἰώνα (Μπαουίτ, Balayza, Abu Mena) ἐναλλασσόμενος μὲ τὸν ὄρο «πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ» κοπτικά (KRAUSE M., «Die Inschriften auf den Tursturzbalcken des Apa-Apollon-Klosters von Bawit», στὸ *Mélanges A. Guillaumont*, Genf 1988, σ. 111-120).

ναμικῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ ἐνεργὸ καὶ συντεταγμένη συμμετοχὴ ἀλλὰ καὶ διαβούλευση, ἀντιπαράθεση καὶ σύνθεση σὲ πολλὰ ἐπίπεδα γιὰ τὸ τελικὸ ζητούμενο τῆς εὐχαριστιακῆς ἐνότητας ὡς προγεύσεως ἀγιασμοῦ, συγκαταριθμήσεως στὸ νέο Ἰσραὴλ καὶ ἐγκεντρισμοῦ στὸν σταυρωμένο καὶ ἀναστημένο Χριστό.